

Historische teelt en vangst van Oesters *Ostrea edulis* Linnaeus, 1758 op Texel en bij Den Helder en Wieringen

Karel Essink

History of culture and catchment of Oysters *Ostrea edulis* Linnaeus, 1758 on Texel and near Den Helder and Wieringen

Summary. In 2018, nature restoration works at the island of Texel (Dutch Wadden Sea) revealed historic shell occurrences of Oysters *Ostrea edulis* Linnaeus, 1758 in former Wadden Sea sediment. In this article, a concise overview is presented of the historic oyster fishery and oyster culture as performed by fishermen from Oosterend (Texel), the former island of Wieringen, and Den Helder. Oyster fishery disappeared from this part of the Wadden Sea due to man-induced changes in hydrography, endikement and overexploitation.

Inleiding

Enige tijd geleden publiceerde ik over de historische visserij op de Platte oester in het oostelijke deel van de Nederlandse Waddenzee en over een poging tot oesterteelt op Ameland (Essink, 2018a, b). Sinds 1950 kwam de Platte oester niet meer voor in de Nederlandse Waddenzee. Enkele jaren geleden werden op het eiland Texel zelf oude schelpen van Platte oesters gevonden. Dat gebeurde in 2018, bij herinrichtingswerkzaamheden in het door Natuurmonumenten beheerde binnendijkse natuurgebied 'De Bol'. Na een ontwikkeling van zo'n 150 jaar van droogvallende wadplaat via Platte oesterbank naar ingepolderd landbouwgebied werd na het afgraven van ongeveer een meter voedselrijke landbouwgrond de oude wadbodem uit circa 1876 weer blootgelegd (Texelse Courant, 2018). Hierdoor werden talloze oude schelpen zichtbaar, waaronder Strandgapers *Mya arenaria* en Platte oesters *Ostrea edulis*, op de plek waar ze ooit hadden geleefd (fig. 1). Doel van deze afgraving was het terugbrengen van

bloemrijke weides met een rijke stand aan weidevogels.

In dit artikel neem ik u mee naar vroeger tijden toen visserslui in de westelijke Waddenzee hun Platte oesters kweekten en opvisten.

Oestervisserij van Texel

Het was al in de 18^e eeuw dat op Texel de oestervisserij een grote vlucht had genomen. Er werd met circa 60 schepen gevist en de vangsten werd aangeleverd op de markten in Amsterdam en Hamburg. Om van de oestervisserij te kunnen bestaan moesten per schip jaarlijks minstens honderdduizend oesters worden gevangen en verkocht. Dat kwam dus neer op een vangst van zo'n zes miljoen oesters per jaar. Deze werden voor gemiddeld acht gulden per duizend verkocht (Paludan, 1776). Bijzonder was dat de vissers van Oosterend op Texel lange tijd niet over een haven beschikten. Het verladen van de oesters naar de schepen die naar Amsterdam en Hamburg voeren was daardoor moeilijk. In 1844 kregen de vissers toestemming een haven te bouwen ten oosten van het gehucht Nieuwe Schild. Het merendeel van de aanlegkosten werd betaald uit rijks-, provinciale en gemeentelijke subsidies. Een kwart van de kosten van aanleg en onderhoud moesten de vissers (dat waren er 34) evenwel zelf opbrengen. Dit havenbouwproject, waarvoor er een doorgang in de zeedijk moest worden gemaakt, verliep niet succesvol. In 1860 was de havenmond alweer gesloten; een drassige plek was alles wat er

Fig. 1. Oude wadbodem met talrijke schelpen, zichtbaar geworden na verwijdering van circa 1 meter cultuurgrond in 2018. A: overzicht; B: detail; C: close-up met Platte oesters. Foto's Katja Philippart en Natuurmonumenten.

Fig. 2. De restanten van de oesterhaven van Oosterend voor de dijkverhoging van 1979. Rechts de IJzeren Kaap. Bron: <http://www.texel-plaza.nl/nieuws/artikel/030630/2007-12-15/>

resterde. De geschiedenis van deze kleine oesterhaven is uitgebreid beschreven door T. Duinker (1993). Zijn schets van de oesterhaven (op pagina 97) is ook afgebeeld in het artikel van Knol (2013). Vóór de laatste dijkverhoging op Texel (in 1979) waren de restanten van deze oesterhaven nog lang zichtbaar bij de IJzeren Kaap (fig. 2). Bij de aanleg van de oesterhaven was die IJzeren Kaap er trouwens nog niet. Wel stond er een voorganger daarvan, de Oostkaap. Dit was een houten kaap met acht schoren, die in 1855 door de IJzeren Kaap werd vervangen (Knol, 2013). De nieuwe verhoogde dijk werd in 1979 voor een belangrijk deel over de resten van de oude haven heen gelegd (Stam, 2007).

Na circa 1850 ging de oestervisserij in het noordelijke deel van de Zuiderzee, met name op de oesterbanken nabij Wieringen en Texel, sterk achteruit. Men vermoedde dat hieraan een verandering in – niet nader benoemde – fysische omstandigheden ten grondslag lag (Anonymus, 1911). Na 1890 trad een volgende verandering op door het besluit van de regering om delen van de Zuiderzee openbaar te verpachten ten behoeve van de oesterteelt. Hierdoor verloren de oestervissers van Texel de toegang tot het voorheen publieke domein van de natuurlijke oesterbanken (Van Ginkel, 1993).

Oesterteelt op Texel

Elke Texelse oestervisser had op de Oosterwaard (dat is nu polder Het Noorden) een eigen afgebakend perceel waarop hij elders gevangen kleine oesters kon laten opgroeien. In 1886 schreef Frederik van Eeden hierover: “Aan de oostzijde van het eiland worden de beroemde Tesselsche oesters gevangen; het dorp Oostereind is het hoofdkwartier van de oestervangst. [...] Ondiepe inhammen met een harden grindbodem zijn de beste vischplaatsen. De oester wil iets hards om zich aan te hechten en daarbij het volle, zoute zeewater, gelijk dit rondom onze eilanden stroomt [...]”. Van Eeden schreef voorts: “De oestervisserij echter, die voor Tessel eene bron van rijkdom kon zijn, gaat daar meer en meer achteruit, omdat bekrompenheid en onkunde zich tegen de middelen tot verbetering verzet hebben. De kunstmatige oesterkwekerij, die elders zulke gunstige uitkomsten heeft opgeleverd, is in ons land nog niet ingevoerd.” (Van Eeden, 1886 [1974]). Ook Allen (1856) beschrijft de achteruitgang van de Texelse oestervisserij en geeft daarbij ongeveer de periode 1845-1855 aan. Op de voorheen beviste banken in de Vlietstroom, langs de Grienderwaard en in andere geulen van de Zuiderzee¹⁾ kwamen nauwelijks nog oesters voor. Om de

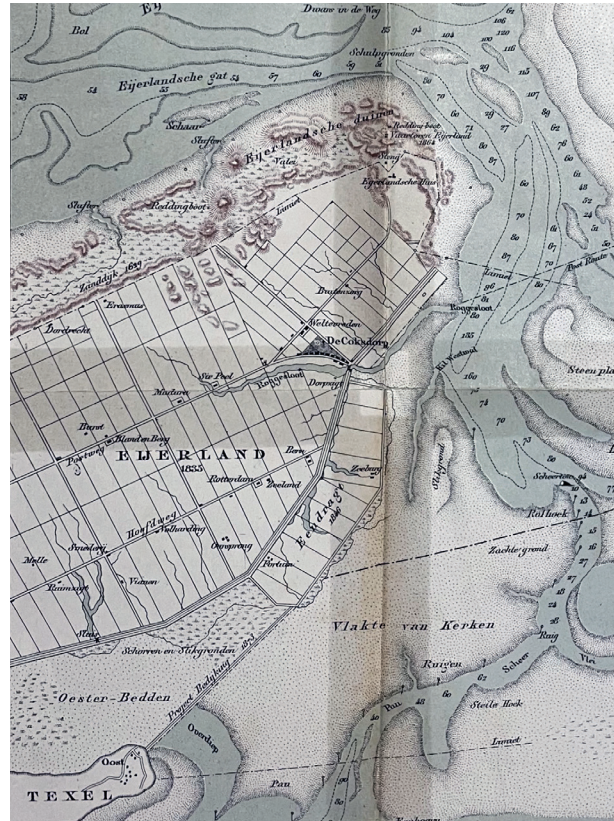

Fig. 3. Detail van een kaart uit 1873, met daarop aangegeven de ligging van de oesterbedden nabij het dorp Oost. Bron: J.L. Kikkert, 1873, Schetskaart van Vlieland en Hors, het Eijerlandsche Zeegat en de zuidelijke voorgronden langs Vlieland, Texel, enz. Collectie Museum Tromp's Huys, Vlieland.

vroegere lucratieve oesterhandel, waarbij via Hamburg ook aan Berlijn en Sint Petersburg werd geleverd, te kunnen behouden werden nu oesters uit Frankrijk en Engeland gehaald en op de Texelse oesterbedden uitgezaaid. Daarnaast ging men in september en oktober oesters vissen op de Zeeuwse banken. Ook deze oesters werden bij Texel uitgezaaid en meestal het volgende jaar naar de markt gebracht. Tegenover de rijke vroegere oogst van miljoenen oesters per jaar (in 1854 werden er nog 1.400.000 oesters gevangen die gemiddeld voor 10 gulden per 1000 werden verkocht) stonden nu aantallen van niet meer dan enkele honderdduizenden. Voor de bevolking van Oosterend en het op de oostelijke punt van Texel gelegen gehucht Oost verwerd de oestervisserij hierdoor tot niet meer dan een bijzaak. Sinds 1846 legden de vissers zich ook toe op het maaien en drogen van ‘wier’ (in feite Groot zee gras *Zostera marina*), op de palingvisserij (met elgers) en het vissen op ansjovis en lege schelpen. Na 1920 ging het bergafwaarts met de Texelse oestervisserij. In 1928 werden voor het laatst oesters aangevoerd in Oudeschild (Van der Vlis, 1949). De Oosterstraat in Oosterend herinnert nog aan de bloei van deze oestervisserij.

Terwijl Van Eeden nog het ontbreken van ‘kunstmatige’ oestervisserij memoreerde, kwam in de nabijheid van Texel het uitzaaien van jonge oesters op daarvoor geschikte percelen tot ontwikkeling. Zo werd in 1912 niet ver van de haven van Texel (hiermee moet Oudeschild bedoeld zijn) bij machtiging van de visserij-inspectie een deel van een natuurlijke oesterbank afgebakend en in erfpacht gegeven aan de verenigde Texelse oester-

Fig. 4. Luchtfoto van het natuurerrein 'De Bol' op 21 september 2021. In het heringerichte gebied tussen de oude waddegeulen Buitenzwin (links) en Binnenzwin (rechts) is nieuwe vegetatie nog niet geheel tot ontwikkeling gekomen. Rechtsboven de oude landpunt met het dorp Oost. © Sytske Dijkse Foto Fitis.

visseren. De bedoeling was hier jonge oestertjes uit te zaaien en deze twee jaar te laten groeien om ze daarna aan de oesterhandel te leveren (Anonymus, 1912).

In 1909 meldde de Leeuwarder Courant nog een 'oesterplaag'. Het ging hier om "een soort van zeegewas, door de visschers "darmen" geheeten", dat zich op de oesterschelpen had vastgezet. Als het een bepaalde lengte had bereikt kon het de oesters van de bodem lichten, waarna deze met de getijstroom weg konden drijven. De vissers besteedden veel tijd om deze aangroei – het ging waarschijnlijk om een darmwier *Enteromorpha* spec. – te verwijderen en de weggedreven oesters weer terug te leggen op de kweekbedden (Leeuwarder Courant, 1909). Vijf jaar later berichtte dezelfde krant over een andere 'oesterplaag' (Leeuwarder Courant, 1914). Deze keer was er volgens de verslaggever sprake van een "klein roofdier [dat] op den bodem der zee groote verwoestingen aanricht. Dat voor de oesters zoo gevaarlijke diertje is de zeeëgel, een beestje van nog geen decimeter lengte". Hier maakte de verslaggever ongetwijfeld de fout de zeeëgel (of Zeeklit *Echinocardium cordatum*) te verwarren met de Gewone zeester *Asterias rubens*. Bij de oestervissers was deze zeester als gevaarlijke concurrent genoegzaam bekend. De oesterbedden werden dan ook geregeld van deze predatoren gezuiverd.

Het eiland Texel verandert

Om de door Van Eeden beschreven achteruitgang van de oestervisserij en oesterteelt te kunnen begrijpen moeten we even stilstaan bij de vormveranderingen van het eiland Texel. Hierbij baseer ik me op de publicatie van Dijt (1961). Lange tijd was er sprake van twee eilanden: Texel en Ei(j)erland. Omstreeks 1640 verbond men beide eilanden met elkaar door middel van een zanddijk. Hierdoor ontstond achter die zanddijk een ondiep gebied dat in open verbinding bleef met de Waddenzee. Het ligt

voor de hand aan te nemen dat hier de watertemperatuur in het voorjaar wat hoger kon oplopen, hetgeen gunstig was voor de groei van oesterlarven. Daardoor kan zich hier een nieuw habitat voor natuurlijke oesterbanken hebben ontwikkeld. Aan deze situatie kwam echter een einde toen in 1835 de polder Eierland werd ingedijkt, waardoor een groot deel van dit habitat weer verdween. Het belang van de landbouw won toen dus van het belang van de oestervisserij. Weliswaar bleef een kleine inham van de Waddenzee bestaan, waar het nog mogelijk was oesterbedden te exploiteren (fig. 3). Deze oesterbedden, in de directe nabijheid van het gehucht Oost, waren echter geen lang leven beschoren, want deze inham werd in 1876 ook ingedijkt (een paar jaar later dus dan vermeld op het kaartbeeld), waarbij de polder Het Noorden ontstond.

Eind 1889 kwam de bekende natuurbeschermmer Jac. P. Thijssse op Texel wonen. Hij werd er hoofd van de Franse School in Den Burg. In 1923 beschrijft hij zijn verkenning van het eiland Texel in de serie Verkade Albums (Thijssse, 1923). Over de vroegere oesterbedden ter plekke van polder Het Noorden vertelt hij echter niets. Hij vermeldt slechts dat in Oosterend landbouwers en vissers woonden en dat de laatsten hun bidders op de ree bij Oost of in Oudeschild hadden liggen. Het aan de huidige waddenzeedijk grenzende deel van polder Het Noorden is het sinds 1937 door Natuurmonumenten beheerde natuurerrein 'De Bol' waarin nog restanten van oude geulen als Buiten- en Binnenzwin herkenbaar zijn (fig. 4). De oorspronkelijk iets bol lopende percelen tussen beide geulrestanten gaven het gebied zijn naam.

Oesterputten bij 'het Kuitje'²⁾

Naast oestervissers van Texel hielden zich in de tweede helft van de 19^e eeuw ook enkele vissers uit Den Helder met oesterteelt bezig. In 1853 namen G(errit) Vlaming & Comp(agnons) vanuit Texel het initiatief voor het "VERLENGEN der OESTERPUT,

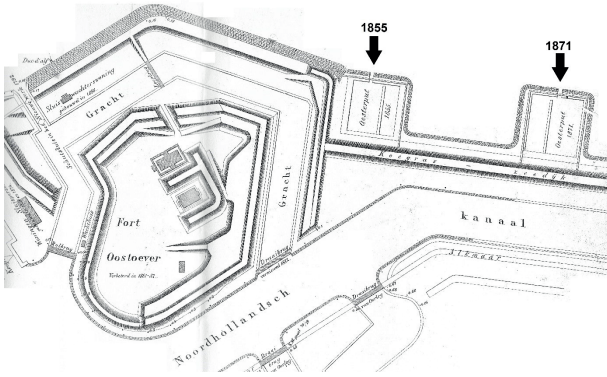

Fig. 5. Kaartbeeld van een deel van de haven van Den Helder (1894), waarop rechts twee vierkante oesterputten zijn afgebeeld. Bron: Helderse Historische Vereniging.

Fig. 6. Een van de oesterputten gelegen langs de Koegraszeedijk te Den Helder. Bron: De Groot & Schaap (1973), pagina 125.

buiten den Koegraszeedijk, achter het Nieuwediep gelegen” te Den Helder (Anonymus, 1853). In 1871 werd de bouw aanbesteed van een tweede oesterput (Anonymus, 1871), waarschijnlijk door de Maatschappij voor Oesterteelt ‘Amsteldiep’ te Alkmaar. Deze oesterputten waren vierkante bassins van zo’n 50 bij 50 meter, gelegen voor de Koegraszeedijk bij het fort Oostoever (fig. 5), waarin tijdens elke vloed via een sluisje vers zeewater kon worden ingelaten (Van Koningsbruggen, 1998). Deze oesterputten werden recent nog besproken in het Noord-Hollands Dagblad (Bremer, 2020). Ze fungeerden in belangrijke mate als opslag van oesters die van elders werden aangevoerd, voordat doorvoer naar de marktbestemmingen plaatsvond. In het boek van De Groot & Schaap (1973) vond ik een foto van waarschijnlijk de jongste van die twee oesterputten (fig. 6).

De Texelse en Helderse vissers kochten ook jonge Franse oesters en zetten deze uit in de bassins om ze daar in vier à vijf jaar tot consumptie maat te laten groeien. Deze oesterhandel, met verkoop waarschijnlijk voornamelijk in Amsterdam, kon lucratief genoemd worden. Bijgaande tabel 1 geeft een overzicht van de aantallen en prijs van de aan de markt geleverde oesters.

In 1877 ging het zo slecht met de oesterteelt en -handel dat de oesterput die in 1871 nieuw was gebouwd bij Den Helder alweer wegens liquidatie te koop werd aangeboden (Anonymus, 1877). En vijf jaar later vond ook de openbare verkoop plaats van een oesterput (waarschijnlijk de andere) met bijbehorend houten gebouw (Anonymus, 1882). Het lijkt erop dat de oesterteelt en -handel enkele jaren later weer wat aantrok, want in augustus 1886 aanvaardde de Maatschappij Oesterteelt ‘Amsteldiep’ een terrein voor het maken van een oesterput en werden aanbiedingen gevraagd voor het uitvoeren van timmerwerk, grondwerk en het maken van een wierdijk (Anonymus, 1886). Een bijzondere vermelding verdient een advertentie met de aankondiging dat bij de oesterput ‘Amsteldiep’ voor onvermogen zieken, op duidelijk doktersattest met datum, gratis oesters worden afgegeven (Anonymus, 1890).

Oestervissers van Wieringen

In de Zuiderzee viste men ook rondom Wieringen op oesters. Hier werden in 1884 nog 61 percelen verpacht voor het uitzaaien en later weer opvissen van oesters. Deze percelen lagen zowel in het diepere water van het Amsteldiep (ten westen van Wieringen) als op de ondiepe zuidkant van Wieringen en langs

de dijken van de Anna Paulownapolder en de Wieringerwaard. Deze openbare verpachting werd medio juni 1884 in diverse kranten aangekondigd, onder andere in de Goessche Courant van 12 juni 1884 en de Leeuwarder Courant van een dag later (fig. 7). De N.V. Oestercultuurmaatschappij ‘Zuiderzee’ te Wieringen, in december 1884 opgericht voor het kweken van (en handeldrijven in) oesters en andere schelpdieren op gronden in de Zuiderzee in de nabijheid van het eiland Wieringen, was een van de geïnteresseerde partijen voor die pacht. (Nederlandse Staatscourant, 1885). Maar er was ook een andere pachter, namelijk de in Vlissingen opgerichte Maatschappij Oesterteelt Amsteldiep. Deze maatschappij liet in 1885 door de Koninklijke Maatschappij De Schelde te Vlissingen een ijzeren blazer ‘Amsteldiep’ bouwen, een voor dit type visserij geschikt schip. Later dat jaar leverde De Schelde nog een tweede schip af, de ‘Mossel’. Dit schip was een schroefstoomboot en had een wat ongewone vorm. Hij leek veel op ‘de helft van het dier welks naam het draagt’ (Gemeente Archief Vlissingen, 2014). Dit vaartuig kon middels een stoominrichting tegelijkertijd acht korren bedienen voor het vissen van mossels en oesters. Er werd ook in het Amsteldiep een oesterput aangelegd waarin de oesters in depot werden gehouden alvorens naar markten en afnemers te worden vervoerd. Strengte vorst in januari 1891 richtte grote schade aan in de oesterput. De oestervisserij en -handel bleek hier niet erg goed te lopen, want in 1894 werd de oesterput met bijbehorende woning en twee bergplaatsen alweer te koop aangeboden. Misschien werd toen ook de Maatschappij Oesterteelt Amsteldiep opgedoekt.

Veel oesters werden er overigens niet aangevoerd in Den Oever en De Haukes (eveneens op Wieringen). Het oestervissen/kweken had hier dus ook al zijn beste tijd gehad. Dat was dus ruim voordat ter voorbereiding van de aanleg van de Afsluitdijk het Amsteldiep in 1924 werd afgesloten door het aanleggen van een dijk van de Van Ewijcksluis in Noord-Holland naar het eiland Wieringen.

Achteruitgang en einde van de oestervisserij

Voor de achteruitgang van de oestervisserij in de Nederlandse Waddenzee zijn meer oorzaken aan te wijzen. Er was duidelijk sprake van overbevissing. Dat kwam mede doordat de oestervisserij niet was gereguleerd. Niemand nam verantwoordelijkheid voor een duurzame exploitatie van de natuurlijke oester-

Tabel 1. Aantal vanuit Den Helder verscheepte oesters, met hun opbrengst (naar Van Koningsbruggen, 1998)

Jaar	Aantal verscheepte oesters	Prijs per 1000 oesters (in guldens)
1851	100.000	30-40
1853	1.000.000	14
1854	425.000	15-20
1856	700.000	25
1858	550.000	15-24
1860	800.000	10
1862	600.000	14
1864	450.000	20-30
1866	450.000	28-33
1868	350.000	30-35
1870	350.000	35-45
1871	400.000	40-50
1874	214.000	40-50
1877	250.000	70

banken, hetgeen leidde tot “de tragedie van de meent” (Hardin, 1969). In de Franse Tijd (1795-1813) waren er daarnaast ernstige handelsbeperkingen, later gevolgd door forse competitie met Engelse en Franse oestervissers. Daarenboven leden de oesterbanken onder een aantal strenge winters en veranderingen in de hydrografie, met als laatste grote ingreep de afdamming van het Amsteldiep en de bouw van de Afsluitdijk. Dijkema (1997) veronderstelt dat de veranderde hydrografie door de bouw van de Afsluitdijk leidde tot een groter verlies aan migratie van oesterlarven vanuit de Waddenzee en de Noordzee, en daarmee tot het verdwijnen van de nog aanwezige oesterbedden. Maar ook al eerder ondervond de oestervisserij schade door de winning van grind en schelpen. Ook de Terschellinger oestervissers leden daaronder. In 1913 probeerden zij middels een rekest bij de verantwoordelijke minister verdere vernietiging van hun oesterbanken te voorkomen. Op Texel ging – zoals boven reeds beschreven – belangrijk oesterbankbiotoop verloren door inpoldering. Het aanleggen en later in pacht uitgeven van kweekpercelen bood niet de gewenste verbetering. Oesterputten, zoals die bij ‘het Kuitje’, boden voor een aantal vissers nog enige tijd soelaas. Rond 1930 kwam tenslotte een definitief einde aan de Texelse oestervisserij. De restanten van de oesterputten bij het ‘Kuitje’ werden tot speelplaats voor de Helderse jeugd (Van Koningsbruggen, 1998).

De Platte oester komt terug?

In 2014 en 2017 werden weer levende Platte oesters gevonden in de Waddenzee tussen Vlieland en Terschelling. En in september 2017 werden ze ook op negen locaties aangetroffen in het Eyerlandse Gat tussen Texel en Vlieland (Van der Have *et al.*, 2017). Niet ver buiten de Waddenzee, in het gebied van de ‘Borkumse Stenen’, werd in 2018 een project gestart om te onderzoeken of hier herstel van een populatie Platte oesters mogelijk is (Didderen *et al.*, 2019). Waarnemingen in 2019 lieten zien dat zich hier op kleine schaal jonge oesters van de jaarklasse 2018 hadden gevestigd (Didderen *et al.*, 2020). Ook op andere plekken in onze

Fig. 7. Aankondiging van de openbare verpachting van percelen voor oester- en mosselteelt langs de kust van Wieringen enz. Bron: Leeuwarder Courant, 13 juni 1884.

kustwateren (onder andere in de Voordelta en de Rotterdamse haven) zijn er signalen van terugkeer van de Platte oester. Het is spannend om de verdere ontwikkelingen te volgen.

Dankwoord

Graag dank ik Katja Philippart (Koninklijk Nederlands Instituut voor Onderzoek van de Zee (NIOZ), Texel) voor het beschikbaar stellen van informatie over de inrichtingswerkzaamheden in natuurgebied ‘De Bol’ in 2017-2018 en voor foto’s van de schelpen die zichtbaar werden in de hierbij aangesneden 150 jaar oude wadbodem.

Dank ook aan Peter Schalk (Museum Tromp’s Huys, Vlieland) voor het beschikbaar maken van J.L. Kikkerts schetskaart van 1873, waaruit ik een uitsnede heb gebruikt voor figuur 3. Cecile Huber (Wageningen Marine Research, IJmuiden) hielp mij aan het boek van De Groot & Schaap met daarin een foto van een oude oesterput bij Den Helder. Tenslotte dank ik Jan van Tongeren (Historische Vereniging Den Helder) die mij veel informatie toestuurde over onder andere de oude oesterputten in Den Helder.

Voetnoten

¹ De naam Waddenzee bestond toen nog niet. De geografische benaming Waddenzee verscheen voor het eerst in de kranten rond 1905 naar aanleiding van een dat jaar uitgevoerd onderzoek 'Zuiderzee-expeditie' van het Nederlands Aardrijkskundig Genootschap. De naam Waddenzee werd pas officieel in de Vischerijwet van 6-10-1908 (Staatsblad no. 311). Voordien stond het noordelijke deel van de Zuiderzee, ten noorden van de lijn Enkhuizen–Stavoren, wel bekend als 'Toegang tot de Zuiderzee' of als het 'Friesche bekken'.

² 't Kuitje is nu ook de naam van het iets zuidelijker gelegen Natuurinformatiecentrum Balgzand, van waaruit onder andere excursies worden gegeven door de Waddenvereniging en het Landschap Noord-Holland.

Geraadpleegde bronnen

- ALLEN, F., 1856. Het eiland Texel en zijne bewoners. – Weijtingh & Van der Haart, Amsterdam.
- ANONYMUS, 1853. Weekblad van Den Helder en het Nieuwediep, 13 juni 1853.
- ANONYMUS, 1871. Heldersche Courant, 20 september 1871.
- ANONYMUS, 1877. Te koop voor f 2500. – Heldersche en Nieuwedieper Courant, 3 augustus 1877.
- ANONYMUS, 1882. Algemeen Handelsblad, 20 oktober 1882.
- ANONYMUS, 1886. Heldersche en Nieuwedieper Courant, 18 augustus 1886; 't Vliegend Blaadje, nieuws- en advertentiebood voor Den Helder, 11 september 1886.
- ANONYMUS, 1890. 't Vliegend Blaadje, 12 november 1890.
- ANONYMUS, 1911. Rapport over schelpdierenvisserij en schelpdierenteelt in de noordelijke Zuiderzee. In: Verslag van den Staat der Nederlandsche Zeevisserijen over 1910. – 's-Gravenhage, 1911.
- ANONYMUS, 1912. Een oesterbank bij Texel. – Leeuwarder Courant, 23-09-1912.
- BREMER, J.T., 2020. Over oesterputten en Oostersteeg in Den Helder. – Noord-Hollands Dagblad, 11-1-2020.
- DE GROOT, S.J. & S. SCHAAP, 1973. De Nederlandse visserij rond 1900. – Uitgave Rijksinstituut voor Visserijonderzoek (RIVO), IJmuiden.
- DIDDEREN, K., W. LENGKEEK, P. KAMERMANS, B. DEDEN & E. REUHLIN-HUGENHOLZ, 2019. Pilot to actively restore native oyster reefs in the North Sea. Comprehensive report to share lessons learned in 2018. – Report 19-013. Bureau Waardenburg, Culemborg & World Wildlife Fund, Zeist.
- DIDDEREN, K., W. LENGKEEK, J.H. BERGSMAN, U. VAN DONGEN, F.M.F. DRIESSEN & P. KAMERMANS, 2020. WWF & ARK Borkum reef ground oyster pilot. Active restoration of native oysters in the North Sea - Monitoring September 2019. – Bureau Waardenburg Report no.19-227. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- DIJKEMA, R., 1997. Molluscan fisheries and culture in the Netherlands. – U.S. Department of Commerce, NOAA Technical Report NMFS 129: 115-135.
- DIJT, M.D., 1961. Texelse oesters, aantekeningen over opkomst en verval. – Visserijnieuws 14: 99-102.
- DUINKER, T., 1993. De geschiedenis van de Oosterender oesterhaven van 1844. – Gemeente Texel, Den Burg.
- ESSINK, K., 2018a. Over de visserij op de Platte oester *Ostrea edulis* in de Lauwerszee en het aangrenzende oostelijke deel van de Waddenzee. Spirula 416: 9-13.
- ESSINK, K., 2018b. Over het kweken van oester *Ostrea edulis* Linnaeus, 1758 op Ameland (1717-1723). – Spirula 417: 8-11.
- GEMEENTE ARCHIEF VLISSINGEN, 2014. Historische papieren en digitaal erfgoed. De Kon. Mij. De Schelde te Vlissingen bouwde in 1885 de Amsteldiep en Mossel voor de Maatschappij Oesterteelt Amsteldiep. <http://gemeentearchiefvliissingen.blogspot.com/2014/12/de-konmij-de-schelde-te-vlissingen.html>.
- HARDIN, G., 1969. The tragedy of the commons. – Science 162(3859): 1243-1248.
- KNOL, E., 2013. De IJzeren Oostkaap op Texel. – Tijdschrift Historische Vereniging Texel 109: 5-11.
- LEEUWARDER COURANT, 1909. Een oesterplaag. – Leeuwarder Courant 16-08-1909.
- LEEUWARDER COURANT, 1914. Een oesterplaag. – Leeuwarder Courant 07-03-1914.
- NEDERLANDSE STAATSCOURANT, 19-01-1885. Naamloze vennootschappen No. 7. Naamloze vennootschap: De Oestercultuurmaatschappij "Zuiderzee" te Wieringen.
- PALUDANUS, R., 1776. Oudheid- en natuurkundige verhandelungen, meestal betrekkelijk tot West-Vriesland of het Noorderkwartier. – P. van der Eyk & D. Vijgh, Leiden.
- STAM, R., 2007. Oosterender oesterhaven was 'n redelijk succes (III). – Texel Plaza 15 december 2007. <http://www.texelplaza.nl/nieuws/artikel/030440/2007-12-01/>.
- TEXELSE COURANT, 23 oktober 2018. Drijvers vogelweid De Bol in omvang verdubbeld. <https://www.texelsecourant.nl/nieuws/natuur/69734/drijvers-vogelweid-de-bol-in-omvang-verdubbeld>.
- THIJSSSE, J.P., 1923. Texel. – Uitgave Verkade's Fabrieken, Zaandam.
- VAN DER HAVE, T.M., P. KAMERMANS & E. VAN DER ZEE, 2017. Flat oysters in the Eierlandse Gat, Wadden Sea. Results of a survey in 2017. – Bureau Waardenburg Rapportnr. 17-231, Bureau Waardenburg, Culemborg. <https://rijkewaddenzee.nl/nieuws/dode-schelpen-belangrijk-voor-terugkeer-platte-oester/>.
- VAN DER VLIS, J.A., 1949. Texel: land en volk in de loop der eeuwen. – De Boer, Amsterdam.
- VAN EEDEN, F.W., 1886 [1974]. Onkruid (heruitgave). Botanische wandelingen van F.W. van Eeden, tweede deel, De Noordzee-eilanden, Gelderland, Overijssel. – Schuyt & Co., Haarlem: p. 224.
- VAN GINKEL, R., 1993. ...En de zee neemt. Texelse vissers in rampspoed en tegenslag. – Amsterdams Sociologisch Tijdschrift 19(3): 84-112.
- VAN KONINGSBRUGGEN, H., 1998. Haringtrekken en andere visserij om (Den) Helder/Huisduinen en Texel omstreeks 1900-1932. Tweede druk. – Uitgeverij Ceharo, Den Helder. Pp. 76-77.

Adres van de auteur
karelessink@hetnet.nl